

เล่าเรื่องวรรณคดีไทย
นิราศภูเขาทอง

สุนันท์ จันทรวีเมลิอง

หนังสือสำหรับค้นคว้าอ้างอิง

เจ้าเรือนวรรณคดีไทย นิราศภูเขาทอง

สำหรับ

นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา
กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

สาระที่ ๕ : วรรณกรรม และวรรณคดี

มาตรฐาน ท ๕.๑ : เข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรม
ไทยอย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

สุนันท์ จันทรวีเมธียง

เล่าเรื่องวรรณคดีไทย นิราศภูเขาทอง

ภาพปก : สุเทพ กิตติพิทักษ์

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

สุนันท์ จันทรวีเมธียง.

เล่าเรื่องวรรณคดีไทย นิราศภูเขาทอง.-- กรุงเทพฯ : แม็ค, 2547.

96 หน้า.

1. นิราศ.--ประวัติและวิจารณ์. I. ชื่อเรื่อง.

895.911209

ISBN : 974-261-639-6

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

บริษัทของสงวนลิขสิทธิ์ ห้ามมิให้ผู้ใดนำส่วนหนึ่งส่วนใด หรือตอนหนึ่งตอนใด
ของเนื้อเรื่อง ภาพประกอบและอื่นๆ ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ไปทำการคัดลอก
โดยวิธีพิมพ์ดีด เรียงตัว อัดสำเนา ถ่ายฟิล์ม ถ่ายเอกสาร
พิมพ์โดยเครื่องจักร หรือวิธีการอื่นใดเพื่อนำไปแจก จำหน่าย

พิมพ์ครั้งที่ 2 : พ.ศ. 2547 จำนวน : 3,000 เล่ม

ราคา : 70 บาท

จัดจำหน่ายโดย บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด

การสั่งซื้อ : ส่งรณานิติสั่งจ่าย ไปรษณีย์ลาดพร้าว ในนาม อาจารย์พีระ พนาสุภน
9/99 อาคารแม็ค ขอยลาดพร้าว 38 ถนนลาดพร้าว แขวงจันทราเกษม

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทร. 0-2938-2022-7 แฟกซ์ 0-2938-2028

พิมพ์ที่ หก. วีเจ พรินติ้ง

โทร. 0-2424-7815

คำนำ

นิราศภูเขาทอง เป็นนิราศที่ได้รับการยกย่องจากผู้อ่านทั่วไปว่าเป็นนิราศเรื่องยอดเยี่ยมที่สุดในบรรดานิราศ ๙ เรื่อง ที่สุนทรภู่แต่งขึ้น เนื่องจากมีความสมบูรณ์ในด้านกระบวนกลอน ตลอดจนการเลือกสรรถ้อยคำและภาษาที่ประณีตงดงามลึกซึ้ง สร้างความรู้สึกละเทือนใจแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

ในด้านเนื้อเรื่องนิราศภูเขาทองได้ให้คุณค่านานับการแก่ผู้อ่าน โดยเฉพาะเรื่องราวชีวิต ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของสุนทรภู่ที่สะท้อนไว้ในนิราศภูเขาทองอย่างชัดเจนยิ่ง รวมทั้งเนื้อเรื่องในส่วนที่เกี่ยวกับข้อคิดและคติชีวิตนั้น นับได้ว่าเป็นที่ติดหูและติดใจผู้อ่านมาทุกยุคทุกสมัย

นิราศภูเขาทองของสุนทรภู่จึงเป็นนิราศเรื่องหนึ่งที่ควรค่าแก่การนำมาศึกษา เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ตระหนักในคุณค่าของวรรณคดีเรื่องนี้อย่างถ่องแท้

บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด

สารบัญ

หน้า

ประวัติชีวิตของสุนทรภู่	๗
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับนิราศของสุนทรภู่	๑๕
ความหมายของนิราศ	๑๕
รูปแบบนิราศของสุนทรภู่	๑๖
นิราศภูเขาทอง	๑๗
เรื่องย่อ	๑๗
คุณค่าในด้านเนื้อเรื่อง	๒๖
คุณค่าในด้านประวัติชีวิตของสุนทรภู่	๒๖
คุณค่าในด้านแง่คิดและคติชีวิต	๓๕
คุณค่าในด้านความรู้	๓๙
คุณค่าในด้านวรรณศิลป์	๕๓
คำที่เลือกสรร	๕๓
สัมผัส	๕๘
ลีลาจังหวะหรือจังหวะลีลา	๖๕
การเลียนเสียงธรรมชาติ	๖๙
การเล่นคำ	๗๐
การสร้างภาพพจน์	๗๓
สถานที่สำคัญในนิราศภูเขาทอง	๗๖
พระบรมมหาราชวัง	๗๖
วัดราชบูรณะราชวรวิหาร	๗๘
วัดเขมาภิรตารามราชวรวิหาร	๗๙

วัดหน้าพระเมรุราชิการาม	๔๐
วัดกุเขาทอง	๔๓
วัดอรุณราชวราราม	๔๕
ลำเพ็ญ	๔๖
เกาะเกร็ด	๔๗
คำอธิบายศัพท์	๔๙
บรรณานุกรม	๕๓

ประวัติชีวิตของสุนทรภู่

พระสุนทรโวหาร(ภู่) หรือที่คนทั่วไปเรียกกันเป็นสามัญว่า “สุนทรภู่” นั้น เกิดเมื่อวันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้นค่ำ ๑ ปีมะเมีย จุลศักราช ๑๑๔๔ ตรงกับวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๙ เวลาเช้า ๔ นาฬิกา ณ บริเวณที่เป็นสถานีรถไฟบางกอกน้อยในปัจจุบัน ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า-จุฬาโลกมหาราช ปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชจักรีวงศ์

บิดามารดาของสุนทรภู่มิชื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่บรรพบุรุษของทั้งฝ่ายบิดาและมารดานั้นเป็นชาวกรุงศรีอยุธยา เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ บรรพบุรุษข้างฝ่ายบิดาได้มาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ตำบลบ้านกร่ำ อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง ส่วนบรรพบุรุษข้างฝ่ายมารดามาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ธนบุรี

บิดามารดาของสุนทรภูได้มาอยู่กินกันที่กรุงเทพฯ และได้แยกทางกันเมื่อสุนทรภู่อายุไม่ถึง ๒ ขวบ บิดากลับไปบวชที่บ้านเกิด ในขณะที่มารดามีสามีใหม่และมีบุตรสาวอีก ๒ คนชื่อ ฉิมกับนิ่ม ต่อมาบิดาเลี้ยงของสุนทรภูจะตายลงหรือเลิกร้างกับมารดาของสุนทรภูอย่างใดอย่างหนึ่ง ทำให้มารดาต้องพาสุนทรภู่อพยพ และถวายตัวเป็นพระนมพระธิดาในกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข หรือที่เรียกกันว่า กรมพระราชวังหลัง สุนทรภูจึงได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในกรมพระราชวังหลังตั้งแต่วัยเยาว์

ในวัยเยาว์สุนทรภูได้เรียนหนังสือกับพระที่วัดชีปะขาว (วัดศรีสุดาราม) แถวคลองบางกอกน้อย สุนทรภูมีอุปนิสัยเฉลียวฉลาด มีความรู้ในวิชาเลขและหนังสือ ต่อมาจึงได้สอนวิชาเหล่านี้ที่วัดชีปะขาวแก่ผู้ที่จะทำหน้าที่เสมียน

นอกจากสอนหนังสือแล้ว สุนทรภู่ยังประกอบอาชีพเป็นเสมียนนาย ระวัง กรมพระคลังสวน ต่อมาสุนทรภูได้ลาออกจากการเป็นเสมียน เนื่องจากอุปนิสัยของสุนทรภู่นั้นไม่ชอบทำงานอย่างอื่นนอกจากแต่งกลอน สุนทรภูได้กลับมาอยู่กับมารดาที่พระราชวังหลัง ราว พ.ศ. ๒๓๔๙ ซึ่งขณะนั้นสุนทรภู่น่าจะมีอายุประมาณ ๒๐ ปี ในช่วงนี้สุนทรภู่คงจะได้แต่งบทกลอนเบ็ดเตล็ดต่างๆ แต่สาบสูญเสีย เหลือเพียงนิทานคำกลอนเรื่องโคบุตร ซึ่งถือเป็นวรรณกรรมเรื่องแรกของสุนทรภู

ขณะที่พำนักอยู่ในบริเวณพระราชวังหลัง สุนทรภูได้มีโอกาสพบและรักกับหญิงสาวชาววังคนหนึ่งชื่อ จัน เมื่อกรมพระราชวังหลังทราบเรื่องก็ทรงกริ้ว จึงรับสั่งให้นำสุนทรภู่กับแม่จันไปจองจำไว้ แต่จองจำอยู่ได้ไม่นานก็พ้นโทษ เนื่องจากกรมพระราชวังหลังทิวงคต

พอถึงปี พ.ศ. ๒๓๕๐ สุนทรภูได้ออกเดินทางไปยังเมืองแกลงเพื่อไปหาบิดาซึ่งขณะนั้นบวชได้ ๒๐ พรรษาแล้ว และเป็นที่พระสุณานุกรมของพระครูธรรมรังสี เจ้าคณะเมืองแกลง การที่สุนทรภู่เดินทางไปเมืองแกลงในครั้งนี้อาจเพราะคิดถึงบิดา หรือต้องการบวชเพื่อล้างอัปมงคลที่ถูกคุมขัง แต่ในที่สุดสุนทรภู่ก็ได้บวชเพราะลัมเจ็บเสียก่อน ต้องรักษาตัวอยู่หลายวันจึงหาย หลังจากนั้นสุนทรภู่ก็เดินทางกลับกรุงเทพฯ ในการเดินทางครั้งนี้สุนทรภู่ได้แต่งนิราศเมืองแกลงขึ้น

สุนทรภู่กลับมาอยู่ที่พระราชวังหลัง และถวายตัวเป็นมหาดเล็กในพระองค์เจ้าปทุมวงศ์ (พระโอรสในกรมพระราชวังหลัง) ซึ่งทรงผนวชอยู่ที่วัดระฆัง ในเวลานี้สุนทรภู่ได้แม่จันมาเป็นภรรยาแล้ว เกี่ยวกับเรื่องนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า คงเป็นเพราะพระอัครชายาในกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (กรมพระราชวังหลัง) พระนามว่าทองอยู่ หรือที่เรียกกันว่า เจ้าครอกข้างใน ซึ่งทรงเป็นเจ้านายของแม่จันโดยตรง ทรงพระเมตตาประทานแม่จันให้แก่สุนทรภู